

Запотоцький Сергій Петрович,
доктор географічних наук, професор
Трикоцька Єлизавета Сергіївна
Мамедова Земфіра Вугарівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: zapototsk@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО ПЛАНУВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ УЧАСТІ ГРОМАД

Мета. Розробити та представити комплексну методологію для ефективного та сталого планування повоєнного відновлення України з акцентом на залучення громад до процесу раннього відновлення шляхом справедливого та прозорого відбору.

Методика. У дослідженні використовується інтегрований підхід, що поєднує кількісні та якісні аналітичні методи для адекватної оцінки рівня ураженості громад і їхньої активності з огляду на важливість цих категорій у контексті повоєнного відновлення. Методологія базується на використанні існуючих нормативних документів, а також на новостворених в рамках даного дослідження параметрах. Важливою частиною методики є побудова матриць "Активності-Ураженості" для категоризації громад за типом найбільш доцільної стратегічної взаємодії щодо залучення у проекти донорської матеріально-технічної, консультативної та координаційної допомоги.

Результати. Реалізація запропонованої методології в Дніпропетровській та Закарпатській областях демонструє її гнучкість та ефективність, підтверджуючи застосовність інструменту не тільки в регіонах з високим рівнем фактичних ушкоджень, але й у тих, що відчули інші соціально-економічні наслідки війни. Це також підкреслює необхідність розширення дослідження на всю країну для розроблення відповідних стратегій відновлення.

Наукова новизна. Дослідження вносить значний вклад у формування методології післявоєнного відновлення за рахунок інтеграції кількісних і якісних методів аналізу, розробки матриці на основі нових параметрів для оцінки потреб і можливостей громад, а також створює науково обґрунтовану основу для формування єдиного геопросторового порталу з відновлення України. Ці аспекти дозволяють забезпечити прозорість і справедливість у виборі напрямків допомоги та розподілі ресурсів.

Практична значимість. Впровадження розробленої методології має велике практичне значення для сталого повоєнного відновлення України. Вона дозволяє систематизувати процес відновлення, забезпечити обґрунтований вибір громад для розробки пілотних проєктів та надання допомоги, а також побудувати стратегії взаємодії з громадами, щоб ефективно реалізувати використання обмежених ресурсів. Розробка інтерактивних мап та національного геопорталу на основі цієї методології значно підсилить залучення підтримки та координацію дій між різними стейкхолдерами, включаючи міжнародні організації, урядові структури та місцеві громади. Успішне пілотне застосування запропонованої методології може служити прикладом для інших громад, а також сприяти імплементації стійких практик відновлення та удосконаленню процесів стратегічного просторового планування в постконфліктний період.

Ключові слова. Повоєнне відновлення, методологія, громада, відбудова, стратегічне планування, сталий розвиток, справедливість.

Zapototskyi Sergii Petorych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Trykotska Yelyzaveta Serhiivna
Mamedova Zemfira Vuharivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: zapototsk@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TOWARDS SUSTAINABLE RECOVERY PLANNING: A METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR ASSESSING COMMUNITIES PARTICIPATION POTENTIAL

Purpose. The purpose is to develop and present a comprehensive methodology for the effective and sustainable planning of post-war recovery in Ukraine, with a focus on engaging hromadas in the early recovery process through equitable and transparent selection.

Methods. The study employs an integrated approach that combines quantitative and qualitative analytical methods to adequately assess the level of community impact and their activity, given the importance of these categories in the context of post-war recovery. The methodology is based on the use of existing regulatory documents and newly developed parameters within this research. A crucial part of the technique is the creation of "Activity-Affectedness" matrices for categorizing hromadas by the type of most appropriate strategic interaction for involvement in donor material, consultative, and coordination assistance projects.

Results. The implementation of the proposed methodology in the Dnipropetrovsk and Zakarpattia regions demonstrates its flexibility and effectiveness, confirming the applicability of the tool not only in regions with a high level

of actual damage but also in those that have experienced other socio-economic consequences of the war. This also underscores the need to expand the research nationwide to develop appropriate recovery strategies.

Scientific novelty. The research makes a significant contribution to the formulation of post-war recovery methodology by integrating quantitative and qualitative analysis methods, developing a matrix based on new parameters for assessing the needs and capabilities of communities, and creating a scientifically substantiated basis for the formation of a unified geospatial portal for Ukraine's recovery. These aspects ensure transparency and fairness in the selection of assistance directions and resource allocation.

The practical significance. The implementation of the developed methodology has significant practical value for sustainable post-war recovery in Ukraine. It allows systematizing the recovery process, ensuring a reasoned choice of hromadas for the development of pilot projects and providing assistance, and developing strategies for interaction with hromadas to effectively utilize limited resources. The creation of interactive maps and a national geoportal based on this methodology will significantly enhance the attraction of support and coordination of actions among various stakeholders, including international organizations, government structures, and local communities. Successful pilot application of the proposed methodology can serve as an example for other hromadas and contribute to the implementation of sustainable recovery practices and the improvement of strategic spatial planning processes in the post-conflict period.

Keywords. Post-war recovery, methodology, community, rebuilding, strategic planning, sustainability, justice.

Постановка проблеми. Вже фактично у перші місяці після початку повномасштабного вторгнення, спільними зусиллями архітекторів, планувальників, управлінців та міжнародних партнерів була розпочата робота з концептуалізації та розробки підходів повоєнного відновлення та відбудови України. З того часу на законодавчому рівні було закріплено такі інструменти як програми комплексного відновлення територій, спрямовані на оперативне відновлення та адаптацію до нових реалій, охоплюючи не лише зруйновані території, але й громади, які стикаються з внутрішньою міграцією населення, релокацією підприємств тощо. Фактично, процес повоєнного відновлення стосуватиметься всієї території України, адже через прямі чи опосередковані впливи війни тепер усі громади потребують прийняття актуальних планувальних рішень, що дадуть їм змогу відновитись в новому сучасному форматі і переосмислити функціонування в усіх сферах.

Таким чином, прийняття планувальних рішень, пов'язаних з відбудовою України набуває особливо важливого значення. Однак, варто зрозуміти, що процес планування повоєнного відновлення не може бути територіально рівномірним та одночасним через обмеження у фінансових та кадрових ресурсах, а також у зв'язку з невизначеністю умов воєнного стану. Саме тому актуальним стає здійснення обґрунтованого аналізу перспектив повоєнного відновлення громад, спираючись на виклики з якими вони зіштовхнулися. Це дозволить раціонально визначити ті громади, які є більш пріоритетними для співпраці з огляду на гостроту реальної потреби та зацікавленість самої громади.

Дана стаття покликана запропонувати просту та прозору методологію, яка дозволить забезпечити справедливий підхід до вибору громад для надання консультаційної, координаційної та технічної допомоги, пов'язаної з повоєнним відновленням. Окрім того, вона допоможе зрозуміти не тільки загальну оптимальну стратегію співпраці, але й лягти в основу формування контексто-орієнтованих стратегій для окремих громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повоєнне відновлення являє собою формування й реалізацію заходів з відновлення економічного, соціального, природного та фізичного середовища країни, що перебуває або виходить з насильницького конфлікту і стикається з надзвичайними викликами міждисциплінарного характеру (Barakat & Zyck, 2009).

Взагалі повоєнне відновлення як поняття досі не набуло достатньої концептуалізації і було використане переважно в контексті економічного відновлення країн після Другої Світової війни. Проте, враховуючи багатовимірність наслідків війни, які виходять за межі геополітичного конфлікту й охоплюють соціально-економічні потрясіння та катастрофічні події, стає обов'язковим розглядати повоєнне відновлення через призму, яка визнає його подвійну природу й необхідність поєднання стратегій. І якщо пост-конфліктне відновлення здебільшого фокусує увагу на економічному зростанні, задоволенні нагальних соціальних потреб, поверненні до доконфліктних показників розвитку і відбудові фізичного середовища (Hasic, 2004; O'Driscoll, 2018), то пост-катастрофічне відновлення пропонує нам фрейм, що підсвічує важливість неповернення до статус-кво і комплексної трансформації для відновлення економічних, соціальних, фізичних, екологічних та інших активів громади, зниження ризику повторення катастрофи та переходу до нової покращеної реальності (Australian Institute for Disaster Resilience, 2018; Horney et al., 2017; Rathfon, 2010).

Таким чином, повоєнне відновлення слід розглядати як складний тривалий багаторівневий процес соціально-економічної трансформації, що передбачає здійснення різних галузевих втручань для виправлення наслідків війни, відновлення громади, управління зривами та змінами, підтримку довгострокових цілей розвитку. При цьому, "бути відновленим" означає повністю повернутися до життя.

Ураженість. Загалом повоєнне відновлення завжди характеризується підвищеною складністю з огляду на постійну нестабільність та крихкість переходу від воєнного стану до мирного життя, і при цьому необхідністю раннього відновлення (Воусе, 2011). Однак відновлення України є складним ще й через критичну необхідність створення нових підходів до відновлення територій з огляду на безпрецедентний масштаб руйнувань і наслідків збройної агресії Російської Федерації. Проте наразі не існує якісної методології відновлення регіонів та територій, яку можна було б запозичити. У законодавстві ЄС "відновлення" розглядається з точки зору подолання гуманітарних катастроф, у рекомендаціях ООН зазначені переважно

короткострокові заходи з негайного відновлення, а такі багатосторонні установи як Міжнародний Валютний Фонд та Світовий Банк розглядають "відновлення" як економічне зростання та досягнення стабільного миру (Cohn & Duncanson, 2018; Hasic, 2004; Ohiorhenuan & Stewart, 2008). Тож наразі відсутні методології комплексної оцінки ураженості територій внаслідок воєнних дій чи алгоритм з відновлення регіонів і територій після збройного конфлікту (Перепелюкова, 2023), тому Україна потребує створення кардинально нової документації, розроблення критеріїв та стратегій відновлення власних територій.

У відповідь на гостру необхідність, Законодавство України пропонує доповнення до Закону України «Про засади державної регіональної політики» (2015), у якому відновлення розглядається як: «комплекс першочергових організаційних, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорене відновлення об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового та громадського призначення до стану, що дозволяє забезпечити повернення в регіон внутрішньо переміщених осіб». Зокрема, стаття 11 Закону, що безпосередньо визначає умови віднесення територій до територій відновлення, потребує уточнень. Визначення, такі як "різке погіршення рівня соціально-економічного розвитку" та "значно кращі географічні, демографічні, соціально-економічні показники," не мають чітких критеріїв, а недостатня конкретність у таких термінах, як "самодостатні мікрорегіони" залишає відкритими можливості для різних інтерпретацій. Однак у статті 11 також зазначено важливий і принциповий аспект відновлення територій - врахування наявного потенціалу. Контекстоорієнтованість відновлення обіцяє врахування унікальних потреб і можливостей різних громад, які постраждали від війни, та передбачає адаптацію відновлювальних стратегій до конкретних умов територій, що є одним з важливих принципів відновлення, про які зазначало ОЕСР (2022) у «Звернення до регіонів та органів місцевого самоврядування для відбудови України».

Наступним документом, що регулює процес відновлення територій є Постанова Кабміну від 18 липня 2023 р. № 731 «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад». Саме тут уточнюються характеристики територій, що підлягають відновленню. Серед них - ведення бойових дій та окупація, руйнування об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, житлового фонду; погіршення рівня соціально-економічного розвитку (Кабінет Міністрів України, 2023). Для останнього пункту Порядок пропонує конкретні показники.

За умов особливо гострих соціально-економічних наслідків проєкт плану відновлення та розвитку територіальної громади повинен узгоджуватися з *програмою комплексного відновлення території територіальної громади (її частини)*. Цей документ визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає в себе комплекс заходів для забезпечення відновлення території, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України або які є місцями концентрації соціально-економічних, інфраструктурних, екологічних чи інших кризових явищ (Кабінет Міністрів України, 2022).

Таке формулювання ще раз доводить, що залучення до процесу відновлення – це шанс для багатьох громад країни покращити практики власного розвитку. І якщо Законодавство України більш менш чітко окреслює індикатори умовної «гостроти» потреби у відновленні, то параметр зацікавленості самої громади повністю проігнорований, що, на нашу думку, є неправильним в умовах децентралізації, де кожна громада бореться за ресурси та добровільно реалізовує нагальні для неї проєкти та ініціативи.

Активність. Активність громад є важливим складовим елементом процесу відновлення територій та розвитку регіонів. Література з пост-конфліктного відновлення зазначає, що уражені громади зазвичай виявляють високу винахідливість у процесі відновлення, оскільки вважають процес відновлення «проблемою колективних дій» (Storr & Haeffele-Balch, 2012, p. 297). В той час як пост-катастрофічна література зауважує, що важливу роль у ступені відновлення після надзвичайної ситуації грає не тільки соціальний капітал і динаміка, а й лідерство на рівні громади, що здійснює лобювання надання допомоги на всіх рівнях (Chamlee-Wright & Storr, 2011). Таким чином, процес розподілу ресурсів на проєкти відновлення має ставати менш політизованим, а більше орієнтуватися на рішення, керовані громадою (Australian Institute for Disaster Resilience, 2018). Як зазначає Storr & Haeffele-Balch (2012, p. 301): «Урядові чиновники не можуть зібрати всі нюанси, необхідні для того, щоб передбачити, які громади є найбільш життєздатними та мають шанси на відновлення, оскільки це обов'язково ґрунтується на децентралізованих рішеннях кількох осіб. Тоді як урядовці можуть уповільнити або навіть перешкодити відновленню деяких громад, відмовляючись відновлювати основні послуги або видавати дозволи на будівництво, а політики можуть захочувати відновлення деяких громад, пропонуючи різноманітні стимули, вони не можуть змусити повернутися та успішно відродити громаду». Відповідно, задля активізації процесу відновлення важливе залучення громад, що мають активну позицію щодо свого розвитку, враховують особливості місцевого контексту і, в разі отримання необхідних ресурсів, не залишаються осторонь збентеженими, а використовують їх для того, щоб «відновитися краще».

Однак, як зазначалося вище, повосенне відновлення це довготривалий процес повернення до життя, що потребує значного фінансування, при цьому, проєкти відновлення зазвичай носять терміновий характер та мають бути виконані в умовах обмежених ресурсів (Ohiorhenuan, 2011). З огляду на це, очікується значна конкуренція громад, територій та регіонів за ресурси і, як наслідок, здійснення неодночасних та нерівномірних заходів з відновлення. Такі заходи є потенційно дискримінаційними, оскільки фокус ймовірно буде направлений на громади, що є сильно постраждалими від воєнних дій, при цьому виключаючи громади,

що є менш ураженими, проте так само знедоленими й постраждалими від нерівності (Heyets et al., 2022; GFDRR, 2019), що «лежить в основі структурного насильства та самої війни» (Cohn & Duncanson, 2018, p. 4). Відповідно, спрямування фокусу відновлення лише на уражені території чи лише на активні громади не сприятиме соціальній справедливості і рівності, що є провідним нормативним принципом повоєнного відновлення та ключовим аспектом сталого розвитку (Kodlin, 2023). Натомість, процес відновлення потребує формування методології, що здатна як забезпечити справедливий підхід до вибору громад для реалізації заходів з повоєнного відновлення, так і зрозуміти які громади потребують допомоги консультативного та технічного характеру для підвищення їх здатності до відновлення. Ця методологія виходить за межі технічного завдання та має на меті реорганізувати процес оцінки перспективності громад для відновлення на засадах пріоритетності, справедливості і прозорості.

Формування цілей статті. Ціль статті полягає в розробці та представленні комплексної методології для планування сталого післявоєнного відновлення України, акцентуючи на важливості залучення громад через справедливий та прозорий процес вибору.

Вклад основного матеріалу. Методологія. Як ми вже з'ясували, фактична необхідність у вигляді фізичних руйнувань, яких зазнала громада, і прагнення громади до регенерації та відбудови здатні каталізувати процес повоєнного відновлення. Задля того, щоб узгодити ці два вектори та знайти справедливий компроміс, який враховує обидва фактори, ми пропонуємо методологію оцінки перспектив залучення громад до повоєнного відновлення, базуючись на показниках «ураженість» та «активність».

Показник "Ураженість" показує загальний рівень впливу конфлікту на громаду, охоплюючи фізичні, економічні та соціальні аспекти. Аналіз цього показника покликаний спрямовувати ресурси туди, де вони найбільш необхідні для відновлення та розвитку. Натомість, показник "Активність" є комплексним відображенням готовності громади брати участь у різних аспектах повоєнного відновлення. Його аналіз демонструє потенціал до найбільш ефективної реалізації наявних та наданих ресурсів, а також до активного продукування досвіду та знань, які в майбутньому будуть корисними для інших.

Для аналізу вищезазначених показників ми зверталися до різноманітних джерел даних, таких як офіційні веб-сайти громад, дані урядових структур, нормативні акти, відкриті звіти агенцій розвитку та міжнародних неурядових організацій.

Ураженість. Згаданий раніше Порядок визначення територій відновлення пропонує набір критеріїв, який дозволяє визначити громади, які власне і потребують відновлення. Спираючись на них, ми вивели власний набір показників, які демонструють рівень **Ураженості** громади:

П1 - наявність бойових дій;

Згідно з п.5 Порядку «віднесення територіальної громади до територій відновлення можливе за умови, що територія такої територіальної громади не належить до територій активних бойових дій та тимчасово окупованих Російською Федерацією територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Мінреінтеграції, для яких не визначена дата завершення бойових дій або тимчасової окупації». Ми вважаємо, що належність громад до територій, де офіційно ще ведуться бойові дії не може бути перепорою для початку процесу повоєнного відновлення. Реакція на кризу, пов'язану з воєнним конфліктом має бути довгостроковою, інноваційною, базуватися на експертних знаннях у сфері територіального розвитку та починатися з якомога раннього етапу (UN-Habitat, 2020b). Саме тому в рамках даної методології ми пропонуємо не виключати з процесу відновлення громади, де бойові дії все ще тривають, натомість ми розглядатимемо громади, де ведуться та велися бойові дії як ті, що мають однаковий ступінь ураженості.

П2 - окупованість

Перебуваючи в окупації, територія громади відчуває безліч неочевидних негативних впливів, які не вписуються в рамки зібраних даних щодо ураження громад та не завжди легко вимірюються кількісно. Так, території громад піддаються екологічному та економічному насиллю, жителі – психологічному та фізичному. Це потребує широкої системи заходів щодо ліквідації наслідків цих впливів. Тому ми вважаємо, що пережита в минулому громадою окупація – привід звернути на неї особливу увагу. Натомість, деякі громади тимчасово є повністю недоступними для співпраці через окупацію. Тому, на нашу думку, території, які контролюються окупаційною владою не можуть бути учасниками процесу відновлення доки не будуть деокуповані.

П3 - руйнування об'єктів

Наявність руйнування об'єктів інфраструктури, зокрема, інженерної, громадської чи житлової забудови, є критерієм, що напряму відображає матеріальну шкоду завдану громаді під час війни.

П4 - руйнування об'єктів (входить до топ 5% від області)

Розглядаючи громади, що зазнавали руйнувань внаслідок збройних атак, варто зрозуміти, що поряд з тими громадами, які отримали 1-2 влучання існують й ті, де таких влучань сотні або тисячі. Задля того, щоб зробити цю методологію більш справедливою для останніх, ми пропонуємо ввести додатковий показник, який показує чи входить громада до топ 5% за кількістю руйнувань в своїй області. Звичайно, цей підхід не дозволяє належним чином врахувати всі проміжні значення, однак, сприяє більш об'єктивному розподілу фінальних результатів, де пріоритети щодо залучення у процес відновлення будуть надані більш постраждалим громадам.

П5 - кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) становить понад 10% від населення громади

Важливим наслідком повномасштабного воєнного вторгнення стала поява великої кількості внутрішньо переміщених осіб, які змушені релокуватися до інших, більш безпечних населених пунктів. ВПО, що прибули до нового міста/громади, створюють додаткове соціально-демографічне навантаження на територію, що може викликати гостру соціальну, економічну або гуманітарну кризу в населеному пункті.

Усім показникам залежно від негативного або позитивного результату присвоюються відповідні значення 0 або 1, наприклад:

П1 - наявність бойових дій (активні або завершені бойові дії – 1, ніколи не належала до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії – 0);

П2 - окупованість (була окупована – 1, ніколи не була окупована – 0, наразі під окупацією – виключаємо зі списку);

П3 - руйнування об'єктів (було 1 та більше руйнувань інфраструктури – 1, не було – 0);

П4 - руйнування об'єктів (входить до топ 5% від області) – так (1)/ ні(0);

П5 - кількість ВПО становить понад 10% від населення громади – так (1)/ ні(0).

Формула показника активності громади виглядає наступним чином:

$$\text{Ураженість} = \text{П1} + \text{П2} + \text{П3} + \text{П4} + \text{П5}$$

Активність. На відміну від ураженості, рівень активності громад не розглянутий у законодавстві України щодо відновлення, а тому методологія оцінки активності була розроблена з нуля. Всі громади в досліджуваних регіонах було проаналізовано на рівень **Активності** за такими показниками (П):

П1 - наявність рішення про розроблення програми комплексного відновлення

Рішення громади розробляти програму комплексного відновлення території свідчить про її зацікавленість у процесі відновлення та пріоритет на відбудову. Це гарантує активну участь та старанність громади у реалізації проєктів пов'язаних з повоєнним відновленням.

П2 – участь у проєктах МТД

Усі громади було проаналізовано на предмет участі в актуальних ініціативах програм міжнародної технічної допомоги як-от DOBRE та ГОБЕРЛА від USAID, які допомагають не тільки в побудові місцевої спроможності та розвитку інституцій, але й націлені на процес ефективної, швидкої, підзвітної відбудови, яка стосується і відбудови інфраструктури, і вирішення соціогуманітарних криз.

Отримання допомоги в рамках таких програм свідчить про бажання та досвід залучення проєктів міжнародної допомоги для розвитку громади. Це певним чином обіцяє більше рішучості у подальшому залученні ресурсів та використання знань, отриманих від міжнародних партнерів, в майбутньому.

П3 - наявність ініціативи громадського бюджету

Бюджет участі є показником того, що управління і планування в громаді здійснюється на засадах партисипативності та прозорості. Активні жителі здатні стати каталізатором повоєнного відновлення, артикуючи реальні потреби громади та демонструючи свою життєздатність для місцевої влади, яка забезпечує підзвітний процес їх реалізації.

П4 - оприлюднення принаймні 5 наборів “відкритих даних”

Не зважаючи на те, що публікація відкритих даних зіштовхнулася з обмеженнями під час війни, прагнення громад бути прозорими та підзвітними навіть у складні часи говорить про готовність до різного роду співпраці.

П5 - наявність рішення (або проєкту рішення) місцевої ради про розроблення комплексного плану

Готовність розробити новий вид містобудівної документації свідчить про бажання громади планувати свій розвиток комплексно та у відповідності до сучасних вимог.

П6 - рік розробки/містобудівного моніторингу/найпізнішого внесення змін до основної містобудівної документації – після 2003 року

Відповідно до ДБН Б.1.1-15:2012 розрахунковий період основних показників генерального плану населеного пункту складає 15-20 років. Відповідно, нами було проаналізовано актуальність містобудівної документації населених пунктів досліджуваних громад. Прагнення актуалізувати містобудівну документацію підкреслює активність громади щодо питань довгострокової планувальної організації, що дійсно відповідала б релевантним потребам та проблемам.

Усім вищезазначеним показникам, аналогічно до показників ураженості, залежно від негативного або позитивного результату присвоюються відповідні значення 0 або 1.

Формула показника активності громади виглядає наступним чином:

$$\text{Активність} = \text{П1} + \text{П2} + \text{П3} + \text{П4} + \text{П5} + \text{П6}$$

Після підрахованих за формулою показників ураженості і активності громад області, наступним кроком є визначення середнього значення цих показників в межах кожної окремої громади, а також подальше групування громад областей у відповідності з отриманими числовими значеннями. Враховуючи специфіку даних, ступінь варіативності отриманих показників й концентрацію даних в певних діапазонах вибірки,

кількість груп і ширину інтервалів слід визначати вручну для більш уточненої класифікації громад з урахуванням їхньої схожості чи відмінності відносно зазначених показників.

Матриця «Активності-Зруйнованості». Для вибору громад та стратегій подальшої співпраці у напрямку повоєнного відновлення, нами було створено *Матрицю*, яка розміщує усі громади в межах певної групи на основі рівнів *активності* та *зруйнованості*.

Матриця має доволі просту та зрозумілу структуру, яка розподіляє усі громади на 9 комірок. Вони згруповані у 4 категорії, які відображають стратегії взаємодії з громадами у рамках планування повоєнного відновлення (рис.1).

	Мак Зруйновані	Мед Зруйновані	Мін Зруйновані
Мак Активні	Найбільш активні для співпраці з огляду на потребу та потенційну зацікавленість. Можуть стати місцем реалізації пілотних проєктів та рішенням прикладом для інших громад	Найбільш активні для співпраці з огляду на потребу та потенційну зацікавленість. Можуть стати місцем реалізації пілотних проєктів та рішенням прикладом для інших громад	Активні для залучення в проєкти з відбудови у регіонах, що не зазнали значного впливу війни. У цих регіонах, де є громади, що входять/входили до показів 75 або 300, повинні з'ясуватися у дорозі і протязі часу
Мед Активні	Активні для залучення в проєкти з відбудови у регіонах, що не зазнали значного впливу війни. У цих регіонах, де є громади, що входять/входили до показів 75 або 300, повинні з'ясуватися у дорозі і протязі часу	Активні для залучення в проєкти з відбудови у регіонах, що не зазнали значного впливу війни. У цих регіонах, де є громади, що входять/входили до показів 75 або 300, повинні з'ясуватися у дорозі і протязі часу	Громади, що не зазнали значного впливу війни. Можуть бути залучені на більш пізніх етапах
Мін Активні	Значно потребують уваги, ресурсів, координації й проєкційних зусиль, особливо з адміністративними відділеннями але з певною причиною не виявляють активності	Значно потребують уваги, ресурсів, координації й проєкційних зусиль, особливо з адміністративними відділеннями але з певною причиною не виявляють активності	Громади, що не зазнали значного впливу війни. Можуть бути залучені на більш пізніх етапах

Рис. 1. Матриця стратегій залучення громад до відновлення, заснована на принципі «активність – ураженість»

1. Першопрохідці та взірці / Trailblazers and Exemplars (зелені): розглядаються в якості першочергових претендентів на залучення до планування відбудови з огляду на потребу та зацікавленість. Саме тут можна реалізовувати пілотні проєкти, де розроблятимуться інноваційні фрейми та стратегічні підходи, які потім можуть стати успішним прикладом для інших громад.

2. Резерви, готові до відновлення / Recovery-ready Reserves (жовті): мають пріоритет для відновлення як громади, що характеризуються дуже специфічним кризовим контекстом та наявним потенціалом для співпраці в проєктах, ініціацію яких громади виявляють самостійно. Потребують просвітницької, консультаційної допомоги та координування.

3. Гарячі точки, що потребують стимулювання / Hotspots Requiring Stimulation (червоні): громади, що знаходяться у кризовому стані, але з певних причин не виявляють активності. Саме тому стратегія їх залучення повинна базуватися в першу чергу на налагоджуванні співпраці. Ці громади потребують значної матеріально-технічної, консультаційної та координаційної підтримки.

4. Залучення на пізніх етапах / Later-Stage Engagement (сірі): включає громади, які мають незначний потенціал залучення до проєктів з відновлення на перших етапах. Можуть бути залучені пізніше за наявності власних ресурсів, зростання рівня активності та виявлення неочевидних довготривалих наслідків повномасштабного вторгнення.

Дану матрицю можна використовувати як на рівні регіонів, так і на рівні України, зібравши всі відповідні дані по громадах. Таким чином, на виході можна отримати візуально зрозумілу та легку для сприйняття інформацію, стосовно територій, які готові до залучення.

Тематичне дослідження. Це дослідження фокусується на аналізі громад двох областей України, які переживають різний вплив воєнних подій. Регіон західної частини України з суттєвими міграціями представляє Закарпатська область; частково постраждалий, центральний регіон – Дніпропетровська. Застосування методології до кейсів з дуже різним воєнним контекстом дозволяє побачити практичний аспект оцінки перспектив залучення громад різних областей до повоєнного відновлення, дослідити універсальність методології та створити підґрунтя для розробки більш точкових та контекстоорієнтованих стратегій.

Дніпропетровська область. Дніпропетровська область – регіон в центральній частині України, що став ареною воєнних подій; прифронтна зона, яка зазнала руйнувань та відчула багато викликів внаслідок конфлікту. Внаслідок воєнних дій, більше 6000 об'єктів цивільної інфраструктури в різних громадах області отримали пошкодження (UHHRU, 2023). Ворог завдає удари по об'єктах енергетичної та водної інфраструктури області. При цьому, такі південні громади як Нікопольська, Марганецька та Мирівська

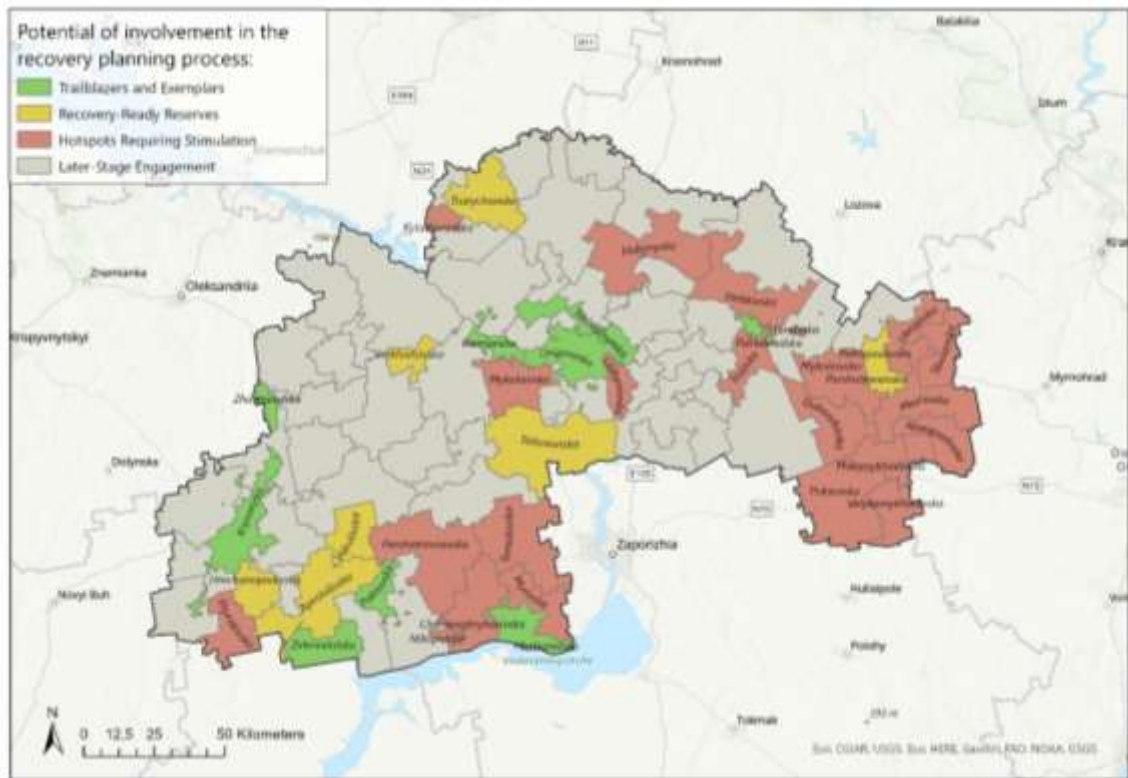

Рис. 3. Карта потенціалу залучення до відновлення громад Дніпропетровської області

Необхідною може стати консультативна підтримка Петропавлівської та Гречаноподівської громад у їх намірах розробити програму комплексного відновлення.

Важливою є увага до Широківської, Нікопольської, Великомихайлівської, Марганецької, Новопавлівської, Мирівської та ряду інших громад, що мають високий рівень ураженості та, водночас, низьку активність. Для них актуальним є курс на налагодження співпраці для подолання наслідків першочергових загроз та залучення довгострокової технічної та координаційної підтримки.

Закарпатська область. Закарпатська область – прикордонна західна область України. Хоч регіон і є найбільш віддаленим від прямих зон конфлікту, він відчув серйозні виклики від внутрішніх міграційних потоків внаслідок воєнного вторгнення Росії в Україну. За даними на лютий 2023 року, на території області проживає близько 400 тис. внутрішньо переміщених осіб (близько 30% від населення регіону) (Закарпаття онлайн, 2023). Це призвело до сильного навантаження на інфраструктуру, житловий ринок та робочі місця. Гостро постало питання задоволення соціально-гуманітарних потреб населення.

Таким чином, Закарпатська область потребує ефективних заходів для забезпечення потреб населення та відновлення соціально-економічної стабільності. Відсутність бойових дій та інфраструктурних ушкоджень хоч і не є сигналом про пріоритетність повоєнного відновлення, але може говорити про меншу кількість перешкод для потенційної активності в даній сфері.

Паттерн матриці Закарпатської області значно відрізняється (рис. 4) від попереднього кейсу. Більшість громад належать до тих, що не мають потреби включитися до процесу повоєнного відновлення на ранніх стадіях.

Варто розуміти, що ураженість громад Закарпатської області виражається у високому навантаженні ВПО, що потребує розробки короткострокових та довгострокових планів підтримки та адаптації переселенців та заходів зі зниження соціальної напруги. Особливо актуальним є залучення до цього процесу Воловецької, Свалявської, Вільховецької та Костринської громад, що поки що виражають низьку активність попри наявність потреби (рис. 5).

Активність решти громад актуальніше направити на розробку комплексного плану просторового розвитку, важливих для громади стратегічних документів або посилення спроможності.

Висновки та обговорення. Підсумовуючи, методологія оцінки участі громад у повоєнній відбудові пропонує комплексну структуру, що об'єднує показники ураженості та активності, отримані з різних джерел даних. Ці показники дають детальне розуміння потреб і можливостей громади, що, своєю чергою, сприяє ефективній розробці стратегій та розподілу ресурсів. Крім того, розробка матриці «Активності-Ураженості» додає практичний вимір до методології, уможливаючи категоризацію громад на основі їх рівня активності й руйнування та полегшуючи визначення пріоритетних областей для втручання. Використання цієї категоризації дає можливість розробити індивідуальні стратегії відновлення для кожної окремої групи громад. Загалом, методологія пропонує систематичний і заснований на фактичних даних підхід до планування повоєнної відбудови, поєднуючи якісне розуміння з кількісними даними для прийняття обґрунтованих рішень.

Дослідження, проведене у двох різних регіонах України, підкреслює універсальність розробленої методології в оцінці участі громад у повоєнній відбудові. Її гнучкість дозволяє ефективно застосовувати методологію не тільки в найбільш уражених південних та східних регіонах України, але й на решті територій, що робить її цінним інструментом для загальнонаціональних зусиль з відновлення. Більше того, ідея аналізувати дані таких параметрів як ураженість та активність може бути актуальною при сталому відновленні будь-яких постраждалих від конфлікту регіонів по всьому світу.

Хоча в цьому дослідженні ми зосередилися насамперед на Дніпропетровській та Закарпатській областях, важливо підкреслити значення розширення нашого аналізу на інші регіони України. Кожен регіон має свої унікальні соціально-економічні, географічні та демографічні особливості, які суттєво впливають на протікання і динаміку воєнних подій. Проводячи комплексне дослідження в усіх регіонах, ми можемо досягти більш цілісного розуміння ширших наслідків війни для громад по всій Україні. Крім того, такий інклюзивний підхід дозволяє ідентифікувати характерні для регіонів закономірності, вразливі місця та фактори стійкості, які є вирішальними для розробки цільових втручань і заходів з повоєнного відновлення.

У контексті методологічних пропозицій слід визнати необхідність додаткового уточнення наборів показників, що демонструють ступінь ураженості та активності громад. Це особливо стосується невід'ємної мінливості та динамічного характеру воєнних подій, що вимагає адаптивності та чутливості у виборі показників. Крім того, отримання актуальних даних залишається ускладненим й існує потреба у диверсифікації певних показників, як, наприклад, "ПЗ - руйнування об'єктів" з блоку "ураженість". Хоча запропоновані розрахунки та формули є зрозумілими та простими у застосуванні, може виникнути потреба в інтеграції додаткових вагових коефіцієнтів для показників з метою підвищення точності кінцевих обчислень. Крім того, важливим є дослідження можливостей деталізації в групуванні та розбиття на менші, більш специфічні категорії громад з метою подальшого уточнення стратегій відновлення.

Результати застосування методології легко переносяться у геопросторовий вимір. Так, потенціал громад щодо залучення в процес повоєнного відновлення можна відобразити на мапі завдяки застосуванню GIS. Фактично, офіційні веб-сайти кожної обласної адміністрації можуть мати інтерактивні мапи, які наочно та ефективно б доносили інформацію про актуалізовані результати оцінки потенціалу громад для співпраці. Найбільш бажана перспектива – створення загальнонаціонального геопросторового порталу, який би містив інформацію щодо громад всіх регіонів України. Портал має стати прозорим та зручним інструментом інформування закордонних донорів, інвесторів, дослідників тощо, що сприятиме їх залученню до процесу планування відбудови. При цьому, узгодженість методології з глобальними планами та прагненнями міжнародних співтовариств підвищує ймовірність отримання важливої підтримки й ресурсів для процесу відновлення.

Отже, це дослідження разом із запропонованою методологією втілює принципи справедливості, виступаючи за простоту, стратегічне планування та прозорість протягом раннього процесу відновлення. Надаючи пріоритет вищевказаним принципам, ми виступаємо за перехід від термінового гуманітарного реагування до довгострокового планування переходу до сталого розвитку. При оптимальному сценарії, громади, які успішно реалізують початкові стратегії відновлення, слугуватимуть прикладом для інших громад чи сусідніх територій, створюючи ланцюжок позитивного впливу та розширення можливостей. Демонструючи успішні моделі відновлення, ці спільноти не лише надихатимуть інших, але й закладуть основу для каскадного

ефекту від зусиль з відновлення та переходу до покращеної реальності. Тому вкрай важливо, щоб повоєнна відбудова не перетворилася на хаотичне «латання дірок» і натомість стала продуманим, справедливим процесом, що сприяє довгостроковій вигоді для прийдешніх поколінь.

Список використаних джерел

- Верховна Рада України. (2015). Про засади державної регіональної політики. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, № 13, ст. 90. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19?lang=en#Text>.
- Закарпаття онлайн. (2023). На Закарпатті відбувся регіональний форум про підтримку переселенців "Життя з "нуля" (ФОТО). URL:<https://zakarpattia.net.ua/News/225737-Na-Zakarpatti-vidbuvsia-rehionalnyi-forum-pro-pidtrymku-pereselentsiv-Zhyttia-z-nulia-FOTO>.
- Кабінет Міністрів України. (2022). Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них. *Постанова від 14 жовтня 2022 р. № 1159*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text>.
- Кабінет Міністрів України. (2023). Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад. *Постанова від 18 липня 2023 р. № 731*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF?lang=en#Text>.
- Australian Institute for Disaster Resilience (2018). Australian Disaster Resilience Handbook Collection: Community Recovery. *Handbook 2. 3rd ed. AIDR*, 2018. 148 p.
- Barakat, S., & Zyck, S.A. (2009). The Evolution of Post-conflict Recovery. *Third World Quarterly*, 30, 1069 - 1086.
- Boyce, J. K. (2011). Post-conflict recovery: Resource mobilization and reconstruction. *Securing peace: State-building and economic development in post-conflict countries*, 113-159.
- Chamlee-Wright, E., & Storr, V.H. (2011). Social capital, lobbying and community-based interest groups. *Public Choice*, 149, 167-185.
- Cohn, C., & Duncanson, C. (2018). IFI Post-War Economic Recovery Prescriptions, and How Feminists Offer a Better Path to Real Recovery.
- GFDRR. (2019). Ensuring Inclusion and Conflict Sensitivity during Recovery in Contexts Affected by Fragility and Conflict. *World Reconstruction Conference 4. Inclusion for Resilient Recovery*. Geneva, 13-14 May 2019. URL: <https://www.gfdr.org/en/events/WRC4/session4c>.
- Hasic, T. (2004). Reconstruction planning in post-conflict zones: Bosnia and Herzegovina and the international community [Doctoral dissertation, KTH Royal Institute of Technology].
- Heyets, V., Blyzniuk, V., & Nykyforuk, O. (2022). The Recovery of Ukraine. *The International Journal of Social Quality*.
- Horney, J.A., Dwyer, C., Aminto, M., Berke, P., & Smith, G.P. (2017). Developing indicators to measure post-disaster community recovery in the United States. *Disasters*, 41 1, 124-149.
- International Organization for Migration (IOM). (2023). DTM Ukraine — Internal Displacement Report — General Population Survey Round 12 (16 - 23 January 2023). *IOM, Ukraine*.
- Kodlin, D. (2023). Inclusive Reconstruction in Times of War. The Case of Ukraine: Including the Displaced Population in Participatory Action [Master dissertation, Technical University of Berlin].
- O'Driscoll, D. (2018). Post-Conflict Reconstruction Good Practice. K4D Helpdesk, Brighton, UK: *Institute of Development Studies*.
- OECD. (2022). Turning to regions and local governments to rebuild Ukraine. *OECD*. URL:<https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/turning-to-regions-and-local-governments-to-rebuild-ukraine-9510f490>.
- Ohiorhenuan, J. F. (2011). Post-conflict recovery: approaches, policies and partnerships. *Centre for Research on Peace and Development, Leuven*, 3.
- Ohiorhenuan, J. F., & Stewart, F. (2008). Post-conflict economic recovery: enabling local ingenuity [Crisis Prevention and Recovery Report]. United Nations Development Programme.
- Perepeliukova, O. (2023). Povoienne vidnovlennia rehioniv: otsinka ta perspektyvy. *Biznes Inform*, (4), 34-40.
- Rathfon, D. (2010). Measuring long-term post-disaster community recovery [Master dissertation, University of Delaware].
- Storr, V., & Haeffele-Balch, S. (2012). Post-disaster Community Recovery in Heterogeneous, Loosely Connected Communities. *Review of Social Economy*, 70, 295 - 314.
- Ukrainian Helsinki Human Rights Union (UHHRU). (2023). 335 днів повномасштабної війни у Дніпрі та Дніпропетровській області: узагальнення подій. URL:<https://www.helsinki.org.ua/articles/335-dniv-povnomasshtabnoi-viyny-u-dnipri-ta-dniropetrovskiy-oblasti-uzahalennia-podiy>.
- UN-Habitat. (2020b). Building Participatory Accountability Systems for City Policies: Handbook.

References

- Verkhovna Rada Ukrainy. (2015). Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), № 13, st. 90. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19?lang=en#Text>.
- Zakarpattia online. (2023). Na Zakarpatti vidbuvsia rehionalnyi forum pro pidtrymku pereselentsiv "Zhyttia z "nulia" (ФОТО). URL:<https://zakarpattia.net.ua/News/225737-Na-Zakarpatti-vidbuvsia-rehionalnyi-forum-pro-pidtrymku-pereselentsiv-Zhyttia-z-nulia-FOTO>.
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022). Pro zatverdzhennia Poriadku rozrobky, provedennia hromads'koho obhovorennia, pohodzhennia proham kompleksnoho vidnovlennia oblasti, terytorii terytorial'noi hromady (yii chastyny) ta vnesennia zmin do nikh. Postanova vid 14 zhovtnia 2022 r. № 1159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text>.
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2023). Pro zatverdzhennia poriadkiv z pytan' vidnovlennia ta rozvytku rehioniv i terytorial'nykh hromad. Postanova vid 18 lipnia 2023 r. № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF?lang=en#Text>.
- Australian Institute for Disaster Resilience (2018). Australian Disaster Resilience Handbook Collection: Community Recovery. *Handbook 2. 3rd ed. AIDR*, 2018. 148 p.
- Barakat, S., & Zyck, S.A. (2009). The Evolution of Post-conflict Recovery. *Third World Quarterly*, 30, 1069 - 1086.
- Boyce, J. K. (2011). Post-conflict recovery: Resource mobilization and reconstruction. *Securing peace: State-building and economic development in post-conflict countries*, 113-159.
- Chamlee-Wright, E., & Storr, V.H. (2011). Social capital, lobbying and community-based interest groups. *Public Choice*, 149, 167-185.

- Cohn, C., & Duncanson, C. (2018). IFI Post-War Economic Recovery Prescriptions, and How Feminists Offer a Better Path to Real Recovery.
- GFDRR. (2019). Ensuring Inclusion and Conflict Sensitivity during Recovery in Contexts Affected by Fragility and Conflict. *World Reconstruction Conference 4. Inclusion for Resilient Recovery*. Geneva, 13-14 May 2019. URL: <https://www.gfdr.org/en/events/WRC4/session4c>.
- Hasic, T. (2004). Reconstruction planning in post-conflict zones: Bosnia and Herzegovina and the international community [Doctoral dissertation, KTH Royal Institute of Technology].
- Heyets, V., Blyzniuk, V., & Nykyforuk, O. (2022). The Recovery of Ukraine. *The International Journal of Social Quality*.
- Horney, J.A., Dwyer, C., Aminto, M., Berke, P., & Smith, G.P. (2017). Developing indicators to measure post-disaster community recovery in the United States. *Disasters*, 41 1, 124-149.
- International Organization for Migration (IOM). (2023). DTM Ukraine — Internal Displacement Report — General Population Survey Round 12 (16 - 23 January 2023). *IOM, Ukraine*.
- Kodlin, D. (2023). Inclusive Reconstruction in Times of War. The Case of Ukraine: Including the Displaced Population in Participatory Action [Master dissertation, Technical University of Berlin].
- O'Driscoll, D. (2018). Post-Conflict Reconstruction Good Practice. K4D Helpdesk, Brighton, UK: *Institute of Development Studies*.
- OECD. (2022). Turning to regions and local governments to rebuild Ukraine. *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/turning-to-regions-and-local-governments-to-rebuild-ukraine-9510f490>.
- Ohiorhenuan, J. F. (2011). Post-conflict recovery: approaches, policies and partnerships. *Centre for Research on Peace and Development, Leuven*, 3.
- Ohiorhenuan, J. F., & Stewart, F. (2008). Post-conflict economic recovery: enabling local ingenuity [Crisis Prevention and Recovery Report]. United Nations Development Programme.
- Perepeliukova, O. (2023). Povoienne vidnovlennia rehioniv: otsinka ta perspektyvy. *Biznes Inform*, (4), 34-40.
- Rathfon, D. (2010). Measuring long-term post-disaster community recovery [Master dissertation, University of Delaware].
- Storr, V., & Haeffele-Balch, S. (2012). Post-disaster Community Recovery in Heterogeneous, Loosely Connected Communities. *Review of Social Economy*, 70, 295 - 314.
- Ukrainian Helsinki Human Rights Union (UHHRU). (2023). 335 днів повномасштабної війни у Дніпрі та Дніпропетровській області: узагальнення подій. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/335-dniv-povnomasshtabnoi-viyny-u-dnipri-ta-dnipropetrovskiy-oblasti-uzahalnennia-podiy>.
- UN-Habitat. (2020b). Building Participatory Accountability Systems for City Policies: Handbook.

Надійшла до редколегії 19.02.2024
Прийнята до друку 23.03.2024